

УДК: 911.3

Степанець І.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Теоретичні та нормативно-правові основи територіальної організації влади в Україні

У статті висвітлена сутність децентралізації влади, як суспільно-політичного феномену, розглянута її специфіка. Дана чітка і лаконічна характеристика видів децентралізації, стисло описані існуючі у світі моделі місцевого самоврядування, проаналізовані основні нормативно-правові документи, якими керуються органи місцевого самоврядування України у своїй діяльності. Необхідність дослідження даної проблематики виникла завдяки підвищенню зацікавленості з боку органів державної влади, громадськості та місцевих еліт. Територіальна організація та децентралізація влади у нашій державі на разі є темою гострих дискусій для значної кількості політиків, управлінців, науковців та державних діячів. Наразі саме реформа місцевого управління є однією із пріоритетних для країни. Значна кількість вітчизняних експертів висловлює думку, що дану реформу варто розглядати в контексті складового елемента комплексного політично-управлінського перезавантаження, тобто комплексу змін адміністративного, політичного, фінансового, законодавчого характеру. Реальне здійснення децентралізації влади є необхідною умовою євроінтеграційного та зовнішньополітичного курсу України. У статті висвітлені основні теоретичні аспекти територіальної організації влади в Україні з позиції суспільно-географічних досліджень, а також проблеми та перспективи її трансформації у майбутньому.

Ключові слова: територіальна організація влади, місцеве самоврядування, територіальна громада, децентралізація влади.

Степанець И.А. Теоретические и нормативно-правовые основы территориальной организации власти в Украине. В статье изучена сущность децентрализации власти, в качестве общественно-политического феномена, рассмотрена ее специфика. Дана четкая и лаконичная характеристика видов децентрализации, кратко описаны существующие в мире модели местного самоуправления, проанализированы основные нормативно-правовые документы, которыми руководствуются органы местного самоуправления Украины в своей деятельности. Необходимость исследования данной проблематики возникла благодаря повышению заинтересованности со стороны органов государственной власти, общественности и местных элит. Территориальная организация и децентрализация власти в нашем государстве на данный момент является темой острых дискуссий для значительного количества политиков, управленцев, ученых и государственных деятелей. Сейчас именно реформа местного управления является одной из приоритетных для страны. Значительное количество отечественных экспертов высказывает мнение, что данную реформу следует рассматривать в контексте составного элемента комплексного политически-управленческого перезагрузки, то есть комплекса изменений административного, политического, финансового, законодательного характера. Реальное осуществление децентрализации власти является необходимым условием евроинтеграционного и внешнеполитического курса Украины. В статье освещены основные теоретические аспекты территориальной организации власти в Украине с позиции общественно-географических исследований, а также проблемы и перспективы ее трансформации в будущем.

Ключевые слова: территориальная организация власти, местное самоуправление, территориальная община, децентрализация власти.

Stepanets I.A. Theoretical and normative and legal bases of the territorial organization of power in Ukraine. The article deals with the real meaning of decentralization as a socio-political phenomenon, considering its specificity. By giving a clear and concise description of the types of decentralization, the author describes the models of local government, analyzes the main legal documents of local governments in Ukraine. The importance of the study of this problem lies in increased interest of public authorities, public and local elites. The theme of territorial organization and decentralization of power in our state is the subject of intense debate for a number of politicians, managers, scientists and public figures. Currently, the reform of local government is one of the priorities for the country. A large number

of local experts suggests that this reform should be considered in the context of the constituent elements of a comprehensive political-administrative reboot, it means the complex changes in the administrative, political, fiscal, legislative fields. The actual implementation of the decentralization of power is a condition for European integration and foreign policy of Ukraine. The article highlights the main theoretical aspects of territorial organization of power in Ukraine from the perspective of social and geographical research, as well as the problems and prospects of its transformation in the future.

Keywords: territorial organization of government, local government, local community, decentralization of power.

Наявність проблеми. Модернізація територіальної організації влади та державного управління є однією з найважливіших потреб суспільного розвитку України. Не зважаючи на значну увагу науковців до проблеми реформи місцевого самоврядування, наукова розробка деяких аспектів є недостатньою, а саме: невизначеність оптимальної моделі територіальної організації влади для України; відсутність механізму управління і регулювання процесу децентралізації. Розглядаючи проблему децентралізації в цілому, не можна не відзначити, що удосконалення механізму діяльності місцевого самоврядування вносить найбільш вагомий внесок у становлення громадянського суспільства. Проблематика дослідження актуалізується також на необхідності реалізації низки реформ в Україні, зокрема адміністративно-територіальної, що передбачає вдосконалення організації місцевого самоврядування на основі поглибленого аналізу досвіду зарубіжних держав. Мета статті: розкрити сутність основних понять та термінів, які мають відношення до територіальної організації влади, висвітлити основні нормативно-правові засади, які регулюють роботу місцевої влади, проаналізувати основні моделі місцевого самоврядування та дати власну оцінку найбільш підходящій моделі для України.

Аналіз наукових публікацій. Територіальна організація влади, реформа місцевого самоврядування, проблеми децентралізації в Україні – це питання, які розглядає значна частина дослідників: географів, економістів, соціологів, юристів, державних діячів, істориків, політологів, як в Україні, так і за її межами. Досвід децентралізації та формування громад країн європейського союзу, ментальні особливості формування та організації влади, її інституцій в Україні, можливі та прийнятні моделі територіальної організації влади для України розкрито у роботах Ткачука А., Ганущака Ю., Вакулєнка В., Князева В. Правові особливості адміністративно-територіального устрою та підстави для його реформування, законодавчі аспекти досліджують переважно представники юридичного профілю. Зокрема питання правового статусу територіальних громад, розвитку місцевого самоуправління порушують у своїх наукових доробках Батанов О., Банчук О., Данилишин Б., Конотопцев С., Куйбіда Р., Куйбіда В., Нижник Н., Пухтинський М. та ін.

Виклад основного матеріалу. Проблема місцевого самоврядування гостро постає перед українським суспільством вже не один десяток років. Необхідно в першу чергу чітко окреслити визначення понять «місцеве самоврядування», «територіальна організація влади», «децентралізація».

Україна – унітарна та єдина країна, яка базується у своїй політиці на принципі територіальної цілісності. Саме задля підвищення ефективності механізмів управління існує певна територіальна організація влади та адміністративно-територіальний устрій, які регулюються відповідними нормативними документами, зокрема Конституцією України,

Адміністративно-територіальний устрій – це поділ території держави на систему територіальних одиниць різного рівня, відповідно до яких утворюються

місцеві органи державної влади і управління. Складовими адміністративно-територіального устрою є адміністративно-територіальні одиниці. В основному, виділяють три рівні адміністративно-територіальних одиниць: базовий, субрегіональний та регіональний [1].

Територіальна організація влади є системою горизонтальних зв'язків форм та видів влади на певній території. Дана система функціонує завдяки взаємодії та взаємоорганізації органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій й територіальних органів центральної виконавчої влади. Територіальна організація влади в Україні має відповідну галузево-територіальну структуру. Галузева структура територіальної організації влади визначається співіснуванням законодавчої та виконавчої влади у регіоні. Якщо на даний момент розглядати галузі влади у розрізі конкретних територій, то функції виконавчої влади більшою мірою виконують місцеві державні адміністрації та територіальні органи Центральної виконавчої влади, а законодавчої – органи місцевого самоврядування. На практиці співпраця місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування є хиткою та частоне ефективною. Через неузгодженості страждає населення тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці. Ця проблема і поставила питання про децентралізацію управління та розширення повноважень місцевого самоврядування [6].

Чітке визначення ролі та функціоналу місцевого самоврядування та виконавчої влади наявне у нормативно-правовій базі України. Законодавчим забезпеченням місцевого самоврядування в нашій державі є в першу чергу Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про місцеві державні адміністрації», Закон України «Про вибори депутатів Верховної ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», Закон України «Про звернення громадян» та інші нормативно-правові документи. Саме вони дають змістове пояснення: що таке територіальна організація влади, місцеве самоврядування, які його основні функції та повноваження, чим місцеве самоврядування відрізняється від місцевого управління чи адміністрування?

Відповідно до нормативно-правових документів вітчизняного законодавства, місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України [7].

Але не зважаючи на встановлене законом визначення поняття «місцеве самоврядування», певна частина експертів і фахівців пропонують власні інтерпретації даного терміну. Місцеве самоврядування – це основа державного устрою країни, первинним суб'єктом якого є територіальна громада, що дозволяє реалізовувати інтереси місцевого значення, забезпечувати ефективно виконання місцевих ресурсів, узгоджувати проблемні питання різних суб'єктів господарювання на певній території.

Має місце трактування місцевого самоврядування як сукупності прав та обов'язків місцевих органів влади регулювати та вести громадські справи під особисту відповідальність і в інтересах населення. Або ж місцеве самоврядування розглядається як комплексна, полі структурна політично-правова система, що є невід'ємною атрибутивною частиною демократичного суспільства, та

характеризуватися, як об'єкт конституційно-правового регулювання і є відповідним принципом конституційного ладу України, формою народовладдя. На відміну від органів виконавчої влади, органи місцевого самоврядування присутні на усіх трьох рівнях.

У Конституції України зосереджені ключові принципи місцевого самоврядування, які необхідно розглядати першочергово, зокрема у статті 5, говорить, що через органи державної влади та місцевого самоврядування можливе здійснення безпосередньо влади народом. Тобто, це означає, що органи місцевого самоврядування не є складовою частиною центрального державного апарату, а отже їх можна вважати так званою формою реалізації народовладдя та окремою складовою політичної системи. Але це не означає повної автономії, тому, що і держава, і місцеве самоврядування тісно пов'язані, адже на даний момент, якщо мова йде про районний чи обласний рівень, саме місцеві органи виконавчої влади мають можливість здійснювати контроль за станом реалізації наданих законом повноважень місцевим органам самоврядування [4].

Об'єктом управління місцевого самоврядування є компетенції місцевого значення, детальний перелік яких викладено у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Зокрема до них належать: формування та використання місцевих бюджетів, утворення комісій та виконавчих органів рад, затвердження планів роботи та заслуховування звітів щодо їхнього виконання, прийняття рішення про проведення місцевого референдуму, тощо. Держава передає повноваження місцевому самоврядуванню, коли мова йде про вирішення проблем місцевого значення; органи місцевого самоврядування спроможні забезпечити виконання повноважень повною мірою; забезпечений відповідний рівень фінансування, кадрової компетенції, наявні ресурси та відповідна інфраструктура. У свою чергу на даний момент, не зважаючи на реформу, територіальна організація органів виконавчої влади не скасовується повною мірою та повинна забезпечувати реалізацію державної політики повною мірою.

Саме тому при вирішенні деяких спірних питань можливе відчуття дублювання повноважень місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади [2].

Суб'єктом місцевого самоврядування виступає територіальна громада, яка безпосередньо чи опосередковано (через органи місцевого самоврядування) здійснює сам процес самоврядування на локальному чи регіональному рівнях. За Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Певною мірою, саме суб'єкт місцевого самоврядування забезпечує його часткову автономію на практиці. Але, правовому полі самостійність місцевого самоврядування забезпечується статтею 145 Конституції України, де передбачено захист прав місцевого самоврядування у судовому порядку. Також у статті 7

Конституції України визначено, що в нашій країні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; вони користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування, про що говорить у статті 38. Отже, якщо розглядати конституційні засади місцевого

самоврядування, то мова має йти про децентралізовану систему управління, що заснована на принципах демократії та спирається у своїй основі на незалежність територіальних громад в управлінських рішеннях [2, 4].

Щодо міських державних адміністрацій, то їхня діяльність в першу чергу регламентована Конституцією України та Законом України «Про місцеві державні адміністрації». Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів державної виконавчої влади. В областях та районах виконавчу владу здійснюють обласні, районні державні адміністрації, в містах Києві та Севастополі – міські державні адміністрації. Місцева державна адміністрація здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Компетенції місцевих державних адміністрацій регулюються відповідним законодавством та поділяються на предметну та галузеву складову. До предметної компетенції належать: виконання повноважень органів виконавчої влади вищого рівня, виконання повноважень, які делегованих місцевими Радами. Галузева компетенція включає в себе перелік повноважень, які виконуються МДА у відповідних соціально-економічних галузях [3].

Система взаємодії місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій та територіальних органів Центральної виконавчої влади і є територіальною організацією влади в Україні. І залежно від домінування повноважень тієї чи іншої складової вище зазначеної системи, управління можна вважати централізованим або навпаки. Чому важливо мати саме децентралізовану систему управління? Децентралізація є вагомим та багатовимірним фактором, який здійснює безпосередній чи опосередкований вплив на урядову, фінансову, інституційну, соціальну та інші сфери.

Децентралізація – це доволі складний та неоднорідний процес, що означає передачу або ж перерозподіл повноважень, ресурсів та можливостей від центрального апарату на локальні осередки. Даний процес можна розглядати як у горизонтальному, так і у вертикальному розрізі, тобто у першому випадку ключовим є територіальний аспект, у другому ж – ієрархічний (рис. 1). Якщо мова йде про територіальний аспект, то мається на увазі перехід влади від міст-центрів до адміністративно-територіальних одиниць нижчого рівня або ж до об'єднаних територіальних громад. У будь-якому випадку цей процес тісно пов'язаний з адміністративно-територіальним устроєм базового чи субрегіонального рівня. Коли ж мова йде про вертикальний розріз процесів децентралізації, слід розуміти предметне управління, тобто передачу функціональних повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування. Децентралізація як явище поділяється на декілька підвидів, залежно від предметного поля. Виділяють політичні, функціональну, адміністративну, фінансову, ринкову та інші форми децентралізації [7].

Політична та функціональна децентралізація – поняття споріднені, адже увага зосереджується першочергово на владі у обох випадках. Але ми можемо спостерігати ряд відмінностей. Якщо функціональна децентралізація – це передача повноважень від центру на місця для вирішення проблемних питань локального рівня та можливості здійснення управлінських рішень громадами, то політична децентралізація має на меті надати місцевим елітам можливість впливу на розробку та реалізацію нормативно-правової бази, тобто законів та політичного курсу. У такому разі однією з ключових задач є встановлення тісних політичних

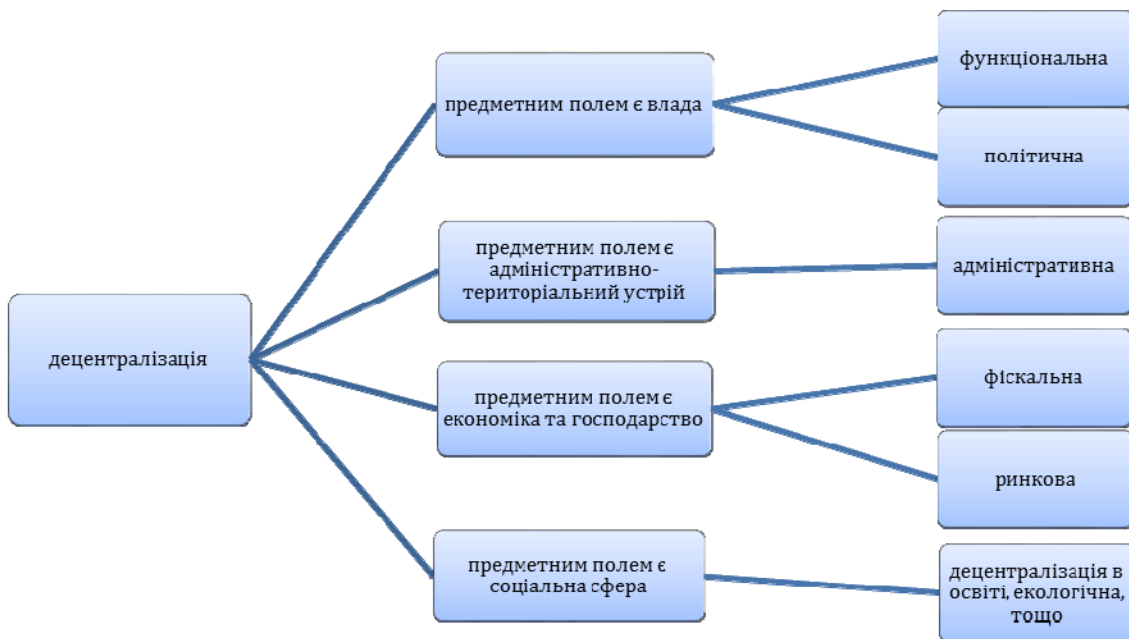

Рис. 1. Види децентралізації

взаємозв'язків між центром та регіонами та максимальне підвищення ролі регіонального рівня у прийнятті стратегічно важливих політичних рішень.

Адміністративна децентралізація – процес, що викликає найбільшу кількість суперечностей. Саме ця форма найчастіше ототожнюється з федералізацією та отримує шквал критичних зауважень від противників децентралізації. Насправді федералізація та адміністративна децентралізація не є спорідненими поняттями. Відмінність лежить дещо глибше, аніж у декларуванні автономії регіонів. Федералізація та адміністративна децентралізація мають різну політичну та правову сутність, яка проявляється у протилежних принципових підходах до влади. Якщо мова йде про федералізацію, то територіальні утворення, які є складовими федерації мають власну волю до об'єднання та є суб'єктами первинної влади, тобто при формуванні колективної влади виступають рівноправними членами. За умов адміністративної децентралізації держава залишається суверенною та унітарною, і лише делегує частину повноважень своїм регіонам, надаючи їм часткову автономію в управлінні та прийнятті рішень місцевого значення [4].

Якщо ключовими завданнями децентралізації є реформа господарства та економіки, то мова йде про фіскальну та ринкову децентралізацію. Фіскальна (бюджетна) децентралізація – це перерозподіл надходжень до місцевих бюджетів. Вона може бути реалізована за умови врегулювання системи податків та зборів на місцях. Тобто у межах визначених законом повноважень, місцева влада має право регулювати надходження та видатки і формувати свій реальний бюджет з умовою подальшого звітування та відповідальності. Бюджетна децентралізація позитивно впливає на розвиток місцевого бізнесу, зазвичай малого та середнього. Ринкова або ж економічна децентралізація спрямована на приватизацію підприємств, лібералізацію бізнесу та формування максимально вільного ринку.

Децентралізоване місцеве самоврядування складає основу Європейської хартії місцевого самоврядування, яка була ратифікована в Україні 1997 року та

набула чинності у 1998 р., а отже стала повноправною складовою національного законодавства нашої держави. Європейська Хартія місцевого самоврядування складається з преамбули та трьох частин. У преамбулі викладена мета держав-членів Ради Європи, які підписали Хартію та основні принципи, на яких вона базується. Перша частина документу формулює загальні положення, які вказують на необхідність конституційних і правових основ місцевого самоврядування. У другій частині Хартії викладені положення, що вказують перелік зобов'язань, які учасники беруть до виконання. У третій частині містяться норми процесуального характеру – підписання, ратифікація, набуття чинності Хартією, її денонсація [5].

Європейська Хартія місцевого самоврядування є одним з питомих документів, адже вона декларує основні принципи, завдяки яким можливе формування європейської моделі територіальної організації влади та локальному та регіональному рівнях. А саме:

1. Місцеве самоврядування, як форма народовладдя, має бути визнане у національному законодавстві в обов'язковому порядку;
2. Місцеве самоврядування має бути реальним на практиці, тобто органи місцевого самоврядування повинні мати конкретні повноваження, здійснювати функції регулювання та управління суспільними справами.
3. У межах національного законодавства встановлюється під законність та підзвітність місцевого самоврядування перед громадою.
4. Місцеве самоврядування є сумішшю публічної влади та похідної від центральної державної влади, в свою чергу відображає єдність загальнодержавних та місцевих інтересів.
5. У межах встановлених законом компетенції, місцеве самоврядування є автономним, а його повноваження непорушними, повними і виключними.
6. Орган місцевого самоврядування є самостійними у визначенні власних внутрішніх структур, якщо мова йде про захист інтересів місцевої громади та ефективне управління територією.

Зарубіжний досвід процесу децентралізації влади є доволі різноманітним, адже у більшості випадків, кожна країна проходила цей шлях самостійно, враховуючи соціально-економічну та історико-культурну специфіку. Саме тому кожна країна має свою власну систему урядування, надання адміністративних послуг та співпраці «центру» з регіонами. Навіть країни Європейського союзу, для яких частину питань уніфіковано Європейською Хартією про місцеве самоврядування, мають на практиці певні розбіжності. Але, враховуючи основні тенденції місцевого управління, можна виділити декілька груп моделей місцевого самоврядування: англосаксонська (вона ж англо-американська), європейська (або ж континентальна), іберійська та радянська [9].

Англосаксонська (англо-американська) модель місцевого самоврядування розвинена у Великій Британії, Сполучених штатах Америки та на теренах країн Британської співдружності. Якщо аналізувати роль місцевого самоврядування у політичній системі країни, можна зробити висновок, що акцент ставиться на тому, що вони є невід'ємною складовою частиною державного механізму. Але разом з тим, ця модель характеризується широкою автономією органів місцевого самоврядування. Варто зазначити, що пряме підпорядкування нижчих інституцій вищим відсутнє, як і наявність на місцях органів, уповноважених центральним апаратом. Хоча у деяких країнах практикується обрання населенням певних посадових осіб. Значна частина повноважень зосереджена у компетенції комісій

чи комітетів місцевих представницьких органів, які зазвичай, відіграють ключову роль у прийнятті управлінських рішень. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування у країнах з англосаксонським типом місцевого самоврядування здійснюється у більшості випадків через суд, і лише в окремих випадках залучаються центральні органи влади.

Європейська модель місцевого самоврядування (континентальна) першочергово базується на принципах, що задекларовані Європейською Хартією про місцеве самоврядування та поєднує системи місцевого урядування значної частини країн Європейського Союзу, включаючи Францію, Польщу, Угорщину, Італію, країни Скандинавського півострова. Саме ця модель є найбільш цікавою та водночас складною для дослідження, у зв'язку із великим різноманіттям власних для кожної країни підходів та специфіки місцевого самоврядування, хоча в той же час, основні принципи роботи місцевого самоврядування є уніфікованими. Базується європейська модель на системі місцевого самоврядування, що сформувалася у Франції. Континентальній моделі притаманна ієрархічна структура, тобто має місце підпорядкування нижчих ланок вищим. Підпорядкування та контроль породили у деяких країнах гібридні поєднання самоврядування та управління на місцевому рівні або на пів штучні адміністративно-територіальні одиниці.

Іберійська модель місцевого самоврядування є так би мовити поєднанням автономії територіальних громад та державного контролю за органами місцевого самоврядування. Поширена дана модель на територіях таких країн як Португалія, Мексика, Бразилія. Специфіка іберійської моделі місцевого самоврядування полягає у тому, що головна посадова особа певної адміністративно-територіальної одиниці обирається народом, але при входженні на посаду, затверджується урядом у якості урядового представника.

Радянська модель характерна для країн з плановою економікою, таких як Китай та Північна Корея, Камбоджа. Дана модель донедавна мала місце в постсоціалістичних країнах, таких як В'єтнам, Лаос, але на даний момент вони активно впроваджують політику децентралізації, особливо якщо мова йде про ризик-менеджмент, управління надзвичайними ситуаціями та стихійними лихами. У чому особливість радянської моделі? Так зване місцеве самоврядування є номінальним, воно майже не виконує своїх функцій. Для такої моделі характерна жорстка централізація та командно-адміністративна система. Саме ця форма урядування мала місце в Україні довгий час [8].

Висновки: Для побудови дійсно якісної європейської системи державного управління нашої державі необхідно впроваджувати ряд реформ, серед яких однією із ключових є реформа місцевого самоврядування у контексті децентралізації влади. Для успішної реалізації поставлених цілей та задач, варто активно залучати до дискусії представників місцевих еліт, опрацьовувати можливі альтернативні варіанти та методичну базу. Потрібно ґрунтовно формувати стратегію впровадження реформи місцевого самоврядування, розробити етапи впровадження процесу децентралізації не лише у політико-адміністративну сферу, а й економічну, соціальну, тощо. Для України потрібно першочергово вирахувати ризики, які очікують територіальні громади, у випадку завершення повного циклу реформування місцевого самоврядування. Не варто забувати про той факт, що більшість територіальних громад є дотаційними, позбавленими висококваліфікованих спеціалістів, менеджерів, управлінців, до того ж зі слабо

розвиненими місцевими елітами. Тому ефективна стратегія та управління ризиками здатні послабити негативні процеси, які матимуть місце на початкових стадіях реформи місцевого самоврядування. Для України особливо важливим є вивчення досвіду реформування місцевого самоврядування країн Європи. Копіювати повністю принципи місцевого самоврядування іншої країни чи групи держав є не логічним та не ефективним. Варто детально проаналізувати існуючі моделі місцевого управління та створити власну систему місцевого самоврядування, враховуючи соціально-економічні, історико-культурні особливості регіонів держави.

1. Ганущак Ю.І. Територіальна організація влади. Стан та напрямки змін / Юрій Ганущак. – К. : Легальний статус, 2012. – 348 с. (АТУ, якісь там моделі).
 2. ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року N 280/97-ВР.
 3. ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» від 4 березня 2004 року N 1577-IV.
 4. Конституція України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>.
 5. Європейська Хартія місцевого самоврядування // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
 6. Корнієнко М.І. Територіальна організація влади в Україні: якою вона має бути? Влада в Україні : шляхи до ефективності / відп. ред. О. Д. Святоцький. – К. : Ін Юре, 2010.
 7. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю.В.Ковбасюк, К.О.Ващенко, В.В.Толкованов та ін.] – К. : НАДУ, 2014. – 128 с.
 8. Малиновський В.Я. Територіальна організація влади України: концептуальні засади трансформації : монографія / Валентин Ярославович Малиновський. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 448 с.
 9. Москаленко О.М., Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [О.М.Бориславська, І.Б.Заверуха, А.М.Школик та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., 2012. – 212 с.
-
1. Hanushchak Y.I. Terytorial'na orhanizatsiya vlady. Stan ta napryamky zmin / Yuriy Hanushchak. – K. : Lehal'nyy status, 2012. – 348 s. (ATU, yakis' tam modeli).
 2. ZU «Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini» vid 21 travnya 1997 roku N 280/97-VR.
 3. ZU «Pro mistsevi derzhavni administratsiyi» vid 4 bereznya 2004 roku N 1577-IV.
 4. Konstytutsiya Ukrayiny // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>.
 5. Yevropeys'ka Khartiya mistsevoho samovryaduvannya // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
 6. Korniyenko M.I. Terytorial'na orhanizatsiya vlady v Ukrayini: yakoyu vona maye buty? Vlada v Ukrayini : shlyakhy do efektyvnosti / vidp. red. O. D. Svyatots'kyu. – K. : In Yure, 2010.
 7. Mistseve samovryaduvannya v Ukrayini: suchasnyy stan ta osnovni napryamy modernizatsiyi : nauk. dop. / [redkol. : YU.V.Kovbasyuk, K.O.Vashchenko, V.V.Tolkovanov ta in.] – K. : NADU, 2014. – 128 s.
 8. Malynovs'kyu V.Ya. Terytorial'na orhanizatsiya vlady Ukrayiny: kontseptual'ni zasady transformatsiyi : monohrafiya / Valentyn Yaroslavovych Malynovs'kyu. – Luts'k : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrayinky, 2010. – 448 s.
 9. Moskalenko O.M., Detsentralizatsiya publichnoyi vlady: dosvid yevropeys'kykh krayin ta perspektyvy Ukrayiny / [O.M.Boryslavs'ka, I.B.Zaverukha, A.M.Shkolyk ta in.]; Tsentр polityko-pravovyykh reform. – K., 2012. – 212 s.

Подано до редакції 17.10.2016

Рецензент – кандидат педагогічних наук Н.В. Бірюкова